

Снежана Шапоњић-Ашанин

Народни музеј Чачак
caetno@yahoo.com

Музеји у служби образовних установа (на примеру предмета Народна традиција)

Апстракт:

Предмет ``Народна традиција`` уведен је у школе Србије 2004. године. У настави овог предмета нису укључени етнологи ни као предавачи ни као стручни консултанти. Етнологи у оквиру својих институција и професионалних удружења морају озбиљније да се позабаве овим проблемом и недозволе да се нестручни појединци баве њиховом професијом. Иначе, у школама влада велико интересовање за овим изборним предметом.

Кључне речи:

Народна традиција, етнологи, наставници, деца, школа, изборни предмет, семинар

Предмет *народна традиција* на самом почетку

Вишедецениско атеистичко учење у нашој земљи оставило је видан и готово неизбрисив траг у свести становништва Србије. Због губљења континуитета са сопственом традицијом, поновно враћање изворним вредностима је тешко и препуно бројним препрекама. Један од бледих покушаја на том путу је и враћање предмета *Народна традиција* у образовни систем. Ова идеја је већ на самом почетку наишла на позитивно мишљење шире друштвене заједнице, али и на низ недоумица и неефикасности, као и на мноштво стручних и организационих проблема. Ипак, од посебног је значаја то да је идеја била добра, а намера крајње искрена.

Проблеми везани за предмет *Народна традиција* настали су већ на самом почетку и нераскидиво су везани чињеницом да у креирању наставног плана и програма овог предмета нису учествовали етнологи, нити је консултован било ко са Катедре за етнологију и антропологију, нити из Етнографског института САНУ или Етнографског музеја у Београду.

Министарство просвете је за школску 2004/2005. годину увело другу групу изборних предмета за ученике првих разреда у основним школама Србије. Том приликом деци је, поред предмета *Чувари природе*,

Руке у тесту и *Лепо писање*, понуђен и предмет *Народна традиција*. Циљ овог предмета је био да најмлађој деци већ на самом почетку њиховог школовања представи традиционалан начин живота и да га у еволутивном низу представи као оно што је претходило савременом начину живота. Изборни предмети су се односили за прва четири разреда у основним школама Србије. Подсећам, прву групу изборних предмета чинили су *Веронаука* и *Грађанско васпитање*.

Министарство просвете је за сваки разред за предмет *Народна традиција* предвиђало одређене циљеве и задатке којих су се њихови предавачи требали придржавати. У Просветном гласнику из 2005. године, истиче се да је увођење деце у учење овог предмета „један од начина да се спречи убрзано одумирање многих важних елемената традиционалне културе и њихов нестанак из праксе, односно из свакодневног живота“¹. Даље, истиче се да се оваквим видом учења „стиче свест о себи самима и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету, укоренености...“². Посебно се истиче значај локалне традиције, односно оних елемената друштвеног живота која су попут неписаних правила актуелна у средини у којој дете живи. Незаобилазна је улога да се кроз наставу предмета *Народна традиција* сагледају сличности и различитости, како духовне тако и материјалне културе, са ужим и ширим окружењем и да се, колико је то могуће спроводи контролисана ревитализација.

Министарство просвете је дало широку лепезу тема које треба обухватити овим предметом, уз препоруку да се поведе рачуна о њиховој директној повезаности са темама из обавезних школских предмета, пре свега са *Матерњим језиком*, *Ликовном* и *Музичком културом* као и *Познавањем природе и друштва*. Како истичу у Министарству просвете „...ова непосредна корелација садржаја образовних и изборних предмета може се искористити као предност при интегрисаном тематском планирању у реализацији разредне наставе“³, и тако, у великој мери поспешити креативност, као и визуелни вид учења, који се у савременој педагошкој пракси препоручује и који даје веома добре резултате.

Један од веома важних циљева и задатака предмета *Народна традиција*, садржан је у препоруци Министарства просвете по којој је „један од битних разлога за формирање и настанак предмета Народна традиција алармантни извештаји истраживача (етнолингвиста, етнолога, фолклориста, етномузиколога) који упозоравају на убрзано одумирање многих важних елемената традицијске културе и њихов нестанак из

¹ Службени гласник РС – Просветни гласник, бр.1, Београд, 15.Фебруар,2005, стр.65.

² Исто.

³ Службени гласник РС – Просветни гласник, бр.3, Београд, 22 фебруар 2006, стр.65.

праксе, оптицаја и – најзад – из живота самог⁴. Није, међутим, познато ко је од поменутих истраживача био сарадник на пројекту чији су резултати били пресудни за увођење предмета *Народна традиција* у образовни систем.

Даље се каже :„Директно увођење најмлађих нараштаја кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције један је од начина да се то спречи или макар одложи. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра као што је стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укорењености...“⁵ Свакако да је општи циљ *Народне традиције* директно увођење учесника у активности ревитализације кроз непосредно упознавање са нормама традицијског понашања.

На самом почетку од увођења предмета *Народна традиција* постављени су јасни циљеви и задаци, а који су садржани у 5 целина:

- „продубљивање знања о фолклорним празницима, биљкама, кући, занатима;
- стицање елементарних знања о традиционалним облицима транспорта и транспортним средствима и њиховом значају за живот људи у селу и у граду;
- упознавање различитих народних музичких инструмената и њихове улоге у традицијској култури;
- упознавање са носиоцима народне традиције;
- схватање важности чувања и неговања народне традиције.“⁶

Посебно треба истаћи део који се односи на препоручени садржај за ученике првих разреда у поглављу „Питај своју баку“⁷, у коме се предлаже да „...деца могу да истражују и сазнају ста баке казу о обичајима у којима су учествовале (слава, поворка, бадњак, Божић, нова година, богојављење, Ђурђевдан, биљобери...“⁷.

⁴ Службени гласник РС – Просветни гласник, бр.1, Београд, 15.Фебруар,2005, стр.66.

⁵ Исто.

⁶ Службени гласник РС – Просветни гласник, бр.4, Београд, 12. август, 2004, стр.62.

⁷ Исто; У наведеном Просветном гласнику речи Нова година и Богојављење су написане малим словима.

Избор „изборног предмета“

И прва и друга група изборних предмета препуштена је одабиру и личним интересовањима деце и њихових родитеља. На почетку сваке школске године деца су се, заједно са својим родитељима, опредељивала који ће изборни предмет похађати те школске године. Најчешће се, ради ефикаснијег рада и организовања наставе, читаво одељење опредељивало за онај предмет за који се пријави највећи број деце. Често и сам учитељ наметне онај предмет који се њему највише допада, тако да уз добро образложење „убеди“ родитеље да је баш тај избор најбољи за њихово дете.

Одабрани изборни предмет деца су похађала један час у седмици, односно 36 часова на нивоу целе школске године. Најчешће, предавач је био наставник разредне наставе, односно одељенски учитељ. Опредељење да наставници предмета *Народна традиција* буду из редова учитеља, за већину грађана, а пре свега заинтересованих родитеља, била је изненађујућа. Било је најреалније и за очекивати да се за предаваче овог предмета ангажују дипломирани етнологзи и антрополози, јер су управо они најквалификованији за ову област. Може се претпоставити да је узрок оваквој појави вишеструк и да можда највећим делом доминирају економске тешкоће Министарства просвете, које би за додатно ангажовање предавача предмета *Народна традиција* требао да издвоји знатна средства. Пут „линијом мањег отпора“, свакако ће се одразити на квалитет наставе и правилан рад са децом. Поставља се питање да ли ће неадекватним избором предавача бити задовољени циљеви и задаци које је поставило Министарство просвете самим увођењем овог предмета.

Веома је важно истаћи да је увођењем прве групе изборних предмета Министарство вера било истрајно да предмет *Веронаука* могу предавати искључиво теолози. Непознато је да ли се Министарство културе залагало да, ради правилнијег рада са најмлађим нараштајима и стицања сазнања о вредностима културног наследства наших народа, предмет *Народна традиција* предају дипломци са Катедре за етнологију и антропологију.

На основу предвиђеног плана и програма предавачи су углавном на основу личних афинитета и склоности приступали настави овог предмета. Било је учитеља који су са одушевљењем кренули у изучавање за њих до тада површно познате области, до оних који су по сваку цену желели да избегну ову понуду. Тако је и у чачанским основним школама изборни предмет *Народна традиција* различито прихваћен. Квалитет наставе углавном је зависио од личног става учитеља и упражњавања појединих обредних радњи у њиховим породицама. Било је и оних који, насупрот вишедеценијском породичном непознавању традиционалних норми понашања, из превелике знатижеље крећу у њима тотално непознату област. Већина учитеља у времену док се школовала за наставнике

разредне наставе није могла ни претпоставити да ће се једног дана од њих тражити да предају оне предмете о којима није ни било говора у току њиховог школовања. Са овим проблемом најчешће су се сретали учитељи са дужим радним стажом, односно они у току чијег је школовања давана предност атеистичким и антитрадицијским погледима на свет.

Предмет народна традиција у школама Чачка и околине

Без обзира на све тешкоће везане за сам избор предмета, недостатак довољно обученог наставног кадра, као и недостатак уџбеника, у школама Чачка велики број деце похађа наставу предмета *Народна традиција*. Најчешће се деца у првом разреду опредељују за предмет *Лепо писање*, сматрајући да им је то на самом почетку школовања најпотребније, али се већ од другог разреда масовно опредељују за предмет *Народна традиција*.

У избору предмета *Народна традиција* предњачи Основна школа „Танаско Рајић“, у којој је овај предмет заступљен у 27 одељења нижих разреда. Наставно особље, као и сами ђаци ове школе од самог су почетка увођења предмета *Народна традиција* показали веома велико интересовање.

Слична ситуација је у Основној школи „Др Драгиша Мишовић“ у којој се предмет *Народна традиција* похађа у свим одељењима другог и трећег разреда. И у Основној школи „Милица Павловић“ у свим одељењима трећег и четвртог разреда заступљен је предмет *Народна традиција*.

И у Основној школи „Вук Караџић“ у знатној мери се учи овај изборни предмет. Тако је у овој школској години предмет *Народна традиција* заступљен у 16 одељења нижих разреда.

Предмет *Народна традиција* у Основној школи „Свети Сава“ похађају деца другог и четвртог разреда, што је у школској 2008/09. години износило 400 ђака. У Основној школи „Ратко Митровић“ овај изборни предмет учи се у свим одељењима првог и трећег разреда.

Од свих градских школа на територији града Чачка, једино Основна школа „Филип Филиповић“ нема предмет *Народна традиција* ни у једном одељењу. У овој школи се ради о општем расположењу наставника разредне наставе, који нису показали никакво интересовање за овај изборни предмет, тако да су свој став наметнули ученицима и њиховим родитељима.

Изненађују подаци добијени у току истраживачког рада на ову тему, који говоре да је предмет *Народна традиција* веома мало заступљен у сеоским школама, не само на чачанској територији већ и на читавом простору Моравичког округа. Првобитно се област истраживања односила

само на градске и сеоске школе Чачка, али када се дошло до података о слабој заступљености предмета *Народна традиција* у селима, почело се са прикупљањем података и у селима суседних општина.

Школе у чачанским селима Прељина, Слатина, Заблаће, Пријевор, Парменац, Паковраће и Овчар Бања немају ни у једном разреду заступљен предмет *Народна традиција*. Углавном су се у овим школама учитељи одређивали за предмет *Чувари природе*, сматрајући да сеоска деца имају више афинитета за изучавање оних тема које су директно везане за изучавање сопствене животне средине. Није редак случај да поједини учитељи нису поклањали посебну пажњу чак ни овом предмету. Шта више, прича се да је један учитељ за предмет *Чувари природе* рекао својим ђацима: „То ћу вас ја посматрати да ли бацате папириће по школском дворишту“, а на самом часу је држао одељенску заједницу, прегледао писмене вежбе или држао часове српског и математике. Истраживања показују да су се поједини учитељи слично односили и према предмету *Народна традиција*, или су пак поједине теме површно и нестручно обрађивали.

У чачанском крају постоје и оне сеоске школе у којима је у мањој мери заступљен предмет *Народна традиција*. Тако у школи у Бресници, од укупно 120 ђака, предмет *Народна традиција* похађа 25 деце. Нешто боља слика је у школи у Мрчајевцима, у којој је предмет *Народна традиција* заступљен у сва четири разреда и то у првом са 58 ученика, другом са 74, трећем са 85 и у четвртој са 66 ђака.

Ни у драгачевским школама, у првом реду Гучи и Лучанима, није ништа боља ситуација. Тако у Гучи предмет *Народну традицију* похађа 23 ђака трећег разреда. У овој школи, независно од наставног плана и програма везаног за овај предмет, учитељица Драгана Броћић држи предмет *Народна традиција* факултативно окупљајући по завршетку часова заинтересоване ђаке. Јасно је да се у овом случају ради о личним склоностима и афинитетима једне личности која жели да код деце развије љубав према традицијским вредностима.

У Основној школи у Лучанима предмет *Народна традиција* похађа само 43 ђака у матичној школи и мали број деце у истуреним одељењима. У овим школама најзаступљенији су изборни предмети *Од оловке до рачунара* и *Лепо писање*.

Из свега наведеног може се закључити да је предмет *Народна традиција* заступљенији у градским него у сеоским школама. На први поглед се као одговор за овакву чињеницу појављују два разлога. Најпре, родитељи сматрају да су њихова деца која расту у сеоским срединама боље упозната са народном традицијом, тако да ће им од веће користи бити ако изаберу предмет *Од оловке до рачунара*. Одређујући се за овај изборни предмет, многи родитељи су занемаривали чињеницу да су многе

од ових школа лоше снадбевене рачунарима, али и да сâм предмет, без обзира на назив нема пуно предвиђених наставних јединица које се тичу директног рада на рачунару.

Слаб одзив деце за предмет *Народна традиција* у сеоским срединама могуће је објаснити и бежањем од сопственог идентитета и превеликом жељом да се упознају и друге могућности. Често је „непознато“ изазивало веће интересовање и нудило веће разлоге за избор.

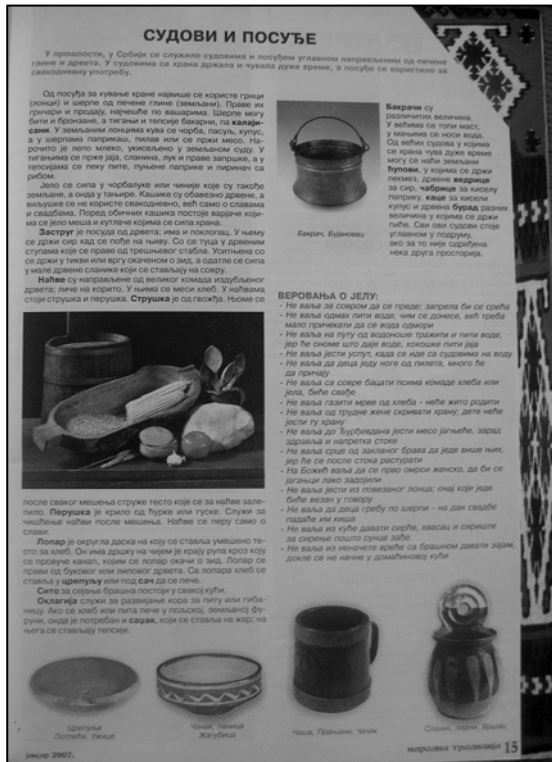
Народна традиција у првим уџбеницима

Првих година од увођења предмета *Народна традиција* у образовни систем нису постојали никакви уџбеници. Рад на овом предмету је био веома тежак и пун незнања и недоумица. Штуре, а често и погрешне инструкције више су збуњивале предаваче и децу него што су биле од неке користи. У извесној мери поједини учитељи су тражили помоћ етнолога из Народног музеја у Чачку. Најчешће се радило о консултацијама и коришћењу литературе, која је ипак била непримерена дечјем узрасту. Једном је Основна школа „Вук Караџић“ ангажовала етнолога који је одржао предавање везано за тему обележавања крсног имена. Понеки пут су учитељи доводили децу у музеј. Мањи број деце је имао могућност да види депое у музејима, како би сазнали о начину чувања експоната по музејским збиркама.

Након неколико година од увођења предмета *Народна традиција*, Завод за уџбенике и наставна средства издаје први уџбеник аутора Силвије Перић и Вилме Нишкановић. Уџбеници су прилагођени дечјем узрасту и у њима су на садржајан начин представљене бројне етнолошке теме. Да би књига достигла ефикасност, а обрађене теме биле што сликовитије представљене, морала је бити веома луксузно и на квалитетном папиру штампана. Илустрације и фотографије су у колору. Учитељи чачанских школа, ангажовани и као предавачи предмета *Народна традиција*, тврде да је цена уџбеника превисока, па се веома често опредељују да раде без њега. Учитељи, правдајући се, кажу: „Књига је скупља од Читанке и ми несмемо да је понудимо родитељима“. Поједини учитељи копирају књигу која у црно-белој техници много губи на квалитету и сликовитости, која је иначе неопходна за лакше савладавање наставног градива за најмлађе ученике.

У време када је у школе уведен предмет *Народна традиција*, у Горњем Милановцу се појављује истоимени часопис који обрађује поједине теме из народног живота. Није познато која је образовна структура лица која су радила на уређивању овог часописа, али са сигурношћу можемо тврдити да нико од етнолога није учествовао, нити је

у томе био консултован. Листајући овај часопис из јануара 2007. године⁸, није тешко приметити да су највећим делом коришћени текстови или њихови делови који су већ објављивани у разним стручним часописима или каталозима изложби музеја широм Србије. Вероватно да нико од аутора и не зна да су њихови непотписани текстови, као и мноштво ауторских фотографија, објављени у овом часопису. Често су поједине теме истргнуте из контекста, тако да губе своју праву стручну вредност. Слободно се може рећи да часопис „Народна традиција“ грубо крши ауторска права.

Часопис „Народна традиција“ настао у НИП „Дечја кућа“, нуди се на продају многим школама широм Србије. Веома често је овај часопис и једина ‘књига’ која се користи у току извођења наставе предмета *Народна традиција*.

И издавачка кућа „Доситеј“, такође из Горњег Милановца, која је регистровала истоимени часопис „намењен неговању непролазних националних вредности“⁹ бави се најчешће етнолошким темама обрађујући бројне области предвиђене наставним планом и програмом предмета *Народна традиција*. И овај часопис се преко дистрибутера продаје по школама као при-

ручно средство за ђаке и наставнике. У редакцији овог часописа нема ниједног етнолога.

Обука наставног кадра за предмет *народна традиција*

Већ је речено да је предмет *Народна традиција* у образовни систем основних школа у Србији уведен 2004. године. Све до маја месеца 2009.

⁸ *Народна традиција*, Горњи Милановац, јануар 2007.г.

⁹ Филип Вишњић, *Доситеј*, бр.9, Горњи Милановац, стр.3.

године, за предаваче предмета *Народна традиција* чачанских основних школа није одржан ни један једини семинар или било каква обука. Наставници за све ове године нису имали кога да консултују или затраже стручну помоћ. Сналазили су се како су знали и умели, често међусобно размењујући знања и искуства. Иста ситуација је и у другим градовима у земљи.

Дакле, у мају месецу 2009. године у Регионалном центру за образовање у Чачку је одржан први семинар предмета *Народна традиција*. У току обраде ове теме кренуто је трагом овог семинара како би се дознало о његовом квалитету, као и о темама које су обрађиване на њему. Очекивано је да су семинар држали етнологи са Катедре за етнологију Филозофског факултета или са Етнографског института и Етнографског музеја, или, пак, неко од етнолога запослених у неком од музеја широм Србије. Логично се наметало решење да семинаре овакве врсте треба да држе искључиво етнологи, који би учитељима давали основне инструкције и смернице за њихов рад.

Кренуло се трагом првог семинара у Чачку. У току ове истраживачке активности жеља је била да се дозна о каквом је семинару реч, ко су њени предавачи и слушаоци, које су се теме на њему обрађивале, какви су били резултати и квалитет семинара, дужина семинара, па и његова цена.

Ово су резултати. Семинар у Регионалном центру у Чачку је организовала приватна фирма „Хоби-арт“ из Београда, чији су власници брачни пар Ремовић, професор шпанског језика и наставних општетехничког васпитања. Предавач је била Мирјана Сердаревић, по занимању дизајнер. Семинар је похађало 17 полазника, од тога 15 из Чачка, 1 из Горњег Милановца и 1 из Краљева. Семинар би био масовнији да тог дана многи учитељи нису били на екскурзији.

Полазници овог семинара истичу да предавање није било „теоретско“, већ „практично“. Наиме, полазници нису обрађивали ниједну тему из области народне традиције, нити је било речи о начину

организовања рада при спровођењу наставе за овај предмет. Невероватно али истинито, полазницима семинара су свих 8 часова презентоване технике из области вештина везаних за израду појединих употребних предмета. Тако су учитељи на овом семинару правили вештицу од папира, па је бојили, кутију за писма и фотографије, коверте, посуде од картона и јуте...

Семинар је био једнодневни (субота) и трајао је 8 часова. Његова цена по учеснику је износила 3 000,00 динара, а трошкове су сносиле школе чији су полазници учествовали на њему.

У разговору са полазницима семинара, дознало се да су они очекивали обраду стручних тема како би олакшали рад и недоумице везане за наставу. Сами тврде да их је све ово подсећало на семинар из ликовног васпитања, а не на семинар из народне традиције. Све у свему, иако није одговорио њиховим очекивањима, полазници овог семинара су били задовољни и тврде да су се на њему лепо забавили. Учитељи показују све оно што су у току семинара уз помоћ „предавача предмета *Народна традиција*“ направили и тврде да ће им стечене вештине користити у личном животу.

Власница фирме „Хоби-арт“, госпођа Ремовић, тврди да је за предмет *Народна традиција* „најбољи уџбеник Завода за уџбенике, док је БИГЗ-ов пун нетачних података“. Даље, тврди и то да у изради сувенира треба користити само детаље из народне традиције а избегавати рурално. Опанак је „сувише превазиђен, али се његови детаљи веома лепо могу уклопити као шара на мајици“. Из Хоби-арта препоручују предавачима *Народне традиције* да користе часопис „Народна традиција“ из Горњег Милановца, јер је „веома стручан“.

Предмет *Свакодневни живот у породици*

У Министарству просвете се предвиђа да се предмет *Народна традиција* прошири и на узраст виших разреда у основним школама.

Највероватније је да ће се тај предмет звати *Свакодневни живот у породици*. За сада се ништа не зна докле се стигло са овом акцијом, као ни то ко ће бити њени предавачи и које ће се све наставне области обрађивати. Могуће је да ће овај предмет имати и неке сличности са некадашњим предметом Домаћинство.

Уколико дође до увођења овог предмета, пожељно би било да се реализацији такве замисли приђе много озбиљније, него што је био случај с предметом *Народна традиција*. Најважније би било да се за тај посао ангажују стручни људи, који би крајње професионално осмислили наставни програм по тематским јединицама. Надамо се да ће овог пута прави људи бити на правом задатку.

Етнолози и „надриетнолози“

Познато је да живимо у времену у коме је дошло до нагле популаризације појма „етно“. Слободно можемо рећи да се веома често ради о злоупотреби овог термина. Етнологијом се данас баве готово сви који поседују минимум информација из ове области. Често је и та количина информација нетачна или криво интерпретирана. Почев од отварања етно-ресторана, етно-манифестација, па све до организовања `стручног`, образовног рада криви се слика о правим изворним вредностима наше народне традиције. Можда се баш сада догађају крупне ствари које ће за наша будућа поколења послати скроз погрешну слику о нашој народној култури.

Стиче се утисак да се етнолози пред све већим и агресивнијим налетом „надриетнолога“ повлаче, носећи директну штету својој струци и професији. Као да смо опијени `маниром лепог понашања`, па се плашимо да некога, ко се без икаквих квалификација бави нашом струком, не увредимо. Питамо се, шта је са колективним интересом и да ли смо спремни да се боримо за заштиту идентитета сопствене групе?

Слободно можемо рећи да ни једна професија на свету, данас није толико угрожена колико је етнологска. Да ли би ико од лекара, психолога, инжењера или правника допустио да се људи ван струке баве њиховим послом, а да не говоримо да самоуверено намећу своје ставове и креирају структуру задатих тема. При томе, многи „надриетнолози“ остварују добар профит.

Шта нам је чинити

Неопходно је да Етнологско-антрополошко друштво и Музејско друштво заједно са Катедром за етнологију, Етнографским институтом, Етнографским музејом, као и свим музејима у земљи преко Министарства

културе ступе у контакт са Министарством просвете како би се што хитније предузеле неопходне мере. Неопходно је да Министарство културе, попут Министарства вера, буде истрајно и да се залаже за што квалитетније и стручније спровођење наставе из предмета *Народна традиција*.

Пут ће бити тежак, али ако га будемо одлагали биће све тежи. Зар ћемо и даље мирно посматрати како се људи ван струке баве нашим послом, наносећи директну штету и деградацију нашој професији. Поражавајућа је чињеница да предмет *Народна традиција* у школама не предају етнологзи. Још је страшнија чињеница да нико од етнолога није ни учествовао као предавач на семинару намењеном наставницима предмета *Народна традиција*. Штавише, никоме из Министарства просвете није ни пало на памет да акредитује поједине етнологе, који би макар били стручни консултанти у организовању наставе из овог предмета.

Етнологзи се морају организовати и ради заштите сопствене професије, као и ради општег националног интереса морају предузети одговарајуће кораке. Ако будемо јединствени и упорни – ми ћемо у томе и успети.